

SODELOVANJE ARHITEKTURNE IN SPLOŠNE JAVNOSTI

TOWARDS PRESENTATION TECHNIQUES FOR THE GENERAL PUBLIC

UDK 72.01:35.073.533
COBISS 1.02
prejeto 10.11.2009

izvleček

Prispevek obravnava izbrane vsebine, ki se prepletajo pri reševanju problematike šibkega sodelovanja splošne javnosti v postopkih arhitekturno-urbanističnega odločanja. Opredeljujemo vlogo elementov procesa odločanja o poseganju v prostor, ki so relevantni pri oblikovanju pogojev za tvorno participacijo javnosti in trajnostno naravnane končne odločitve. Celotna diskusija uokvirja razmislek o komunikacijski vrzeli v odnosu med strokovno in splošno javnostjo, sprašujemo se o pomenu in distribuciji strokovnih znanj za splošno javnost, o razumevanju prostorske stvarnosti s strani strokovne in splošne javnosti in nenazadnje o končnem namenu izmenjevanja teh sporočil. Pri tem je večji poudarek na tistih prostorskih vsebinah, ki predstavljajo skupek več različnih in medsebojno povezanih znanj oziroma obseg interdisciplinarnega polja vedenja v problemskem pristopu k arhitekturi v najširšem smislu. V nadaljevanju kot pomemben del procesa soodločanja opredelimo interes in motivacijo splošne javnosti za sodelovanje ter pomen izobraževanja, osveščanja ter stališč, ki jih javnost v proces prinaša. Ugotovitve pregleda v članku kažejo, da je širši problem participacije javnosti pogosto raziskovan, vendar sama učinkovitost sporočil/podajanih informacij ni globlje raziskana, kot tudi ne njen vpliv na motivacijo za sodelovanje.

Prizadevanja raziskave, na katero izhodišča se sklicuje pričujoči prispevek, vodijo k razvoju teoretičnih in aplikativnih izhodišč za podporo učinkovitemu sporočanju vsebin prostorsko orientiranih ved navzven, k splošni javnosti.

ključne besede

splošna javnost, prostorske vede, komunikacija, arhitekturno-urbanistično soodločanje, participacija javnosti

abstract

The contribution deals with the selected contents of research dedicated to resolving the issues of weak participation of the general public in the processes of architectural and urban planning decision making. We identify the role of the elements of the decision-making process concerning spatial interventions, which are relevant for determining the conditions for creative public participation and final decisions oriented towards sustainability. The entire discussion acts as a framework for reflections on the communication gap between the expert and the general public. We inquire about the meaning and distribution of expert knowledge for the general public, and about the ultimate purpose of the exchange of messages. In doing so, we place more emphasis on those space-related contents which constitute sets of various and mutually interlinked fields of knowledge, and interdisciplinary knowledge of the methods by which they define problem-solving approaches to architecture. Furthermore, we define as a significant element of the co-decision-making process, the interest and motivation of the general public in participation - quite as significant as the education, awareness building and viewpoints contributed to the process by the public. The findings in the article indicate that the wider problem of public participation has often been investigated, but neither the effectiveness of messages transmitted has not been more deeply investigated, nor its impact on the motivation of the general public to participate. The efforts of research to whose starting points the present contribution refers lead to the development of theoretical and applicative starting points in support of effective communication to the general public of the contents of spatially oriented sciences.

key words

general public, spatially-oriented sciences, communication, architectural and urban planning co-decision-making, public participation

Sledeči prispevek predstavlja pregled rezultatov prvega (preglednega) dela raziskave, ki zasleduje cilje izboljšane sodelovanja arhitekturne in splošne javnosti pri tvornem soodločanju o posegih v grajeno okolje. Raziskovalni okvir dela, ki sledi problemskim sklopom in že načetim vprašanjem s strani raziskovalne in programske skupine (programska skupina trajnostno oblikovanje kvalitetnega bivalnega okolja in raziskovalni program CRP) na Fakulteti za arhitekturo, lahko v najbolj osnovni delitvi opredelimo z namenom samega raziskovanja – to je izboljšanim sodelovanjem javnosti v postopkih arhitekturno-urbanističnega odločanja. Pri tem se osredotočamo na ožji segment problematike, ki jo lahko opredelimo s cilji izboljšane komunikacije oziroma natančneje, učinkovitim izmenjevanjem sporočil med strokovno in splošno javnostjo. Ker gre v največji meri za željo izboljšane posredovanja in predstavitve določenih strokovnih dognanj v smeri dosega splošne javnosti, se raziskovanje v okviru arhitekturnih znanj umešča na področje teorije prezentacije in je del prispevka k širšemu razvoju prenosa informacij prostorskih ved navzven, k širši javnosti.

Ker vsak arhitekturno-urbanistični poseg v prostor vpliva na vse komponente tega prostora (družbeno-kulturno, ekonomsko in ekološko oz. okoljsko), so tudi sodobni koncepti urbanega trajnostnega, ali bolje rečeno vzdržnega razvoja, zasnovani na tako opredeljenih temeljih. In če obstaja težnja po bolj tvornem, demokratičnem in pravičnem načrtovanju prostora, potem to nedvomno postavlja v ospredje tudi vzpostavitev dialoga med različnimi akterji v procesu načrtovanja oziroma sodelovanjem različnih ciljnih skupin družbe (z namenom soodločanja pri posegih v prostor), kar nadalje poraja

potrebo po oblikovanju čim bolj celostnega skupka informacij za podporo odločanju, ki je razumljiv širšemu krogu javnosti in je na ta način tudi posredovan s strani strokovne javnosti.

Čeravno je ožji okvir posredovanih informacij v največji meri arhitekturnega značaja, pa pri razširitvi na urbanistično merilo zadenemo ob številne povezane vsebine (od naravno geografskih, ekonomsko-socialnih do ekološko opredeljenih), ki so za razumevanje prvotne (ozko arhitekturne) vsebine ključnega pomena. Predstavljajo namreč širši kontekst, na katerega posamezen arhitekturni poseg v prostor vpliva oziroma obratno vprašanje – kako značilnosti fizičnega in družbenega prostora vplivajo na odločitve o oblikovanju, načrtovanju in umeščanju grajenih struktur v ta prostor.

Stanje obravnavane teme je aktualno tako v svetovnem kot v evropskem ter nenazadnje tudi slovenskem merilu. Če je problem same participacije v splošnem pogosto tema znanstveno-raziskovalnih prispevkov, metode za praktično izvajanje pa doprinos številnih pilotnih projektov, ki se izvajajo širom evropskih mest in naselij, potem obstaja znotraj celotnega sklopa še vrsta neznank oziroma segmentov, ki niso globlje preučeni oziroma, kjer je mogoče dopolniti obstoječa dognanja z novimi. Eden takšnih segmentov je zagotovo tudi izpostavljeni problem nezadostno preučene učinkovitosti sporočil/podajanih informacij, ki v tem procesu potujejo od strokovne k splošni javnosti (poleg drugih javnosti, ki v soodločanju sodelujejo) za namen in v podporo čim bolj tvornemu (trajnostnemu, racionalnemu) odločanju.

Pričujoči prispevek predstavlja uvodni del raziskovanja, ki je nujen za pripravo empiričnega sklopa raziskave oziroma zasnove in

testiranja predstavitvenega vmesnika, preko katerega bomo nadalje skušali razviti smernice in izhodišča za dopolnitev funkcionalnih orodij v formalnih ali neformalnih oblikah procesa arhitekturno-urbanističnega odločanja. Princip raziskovanja v prvi fazi uvaja deduktivni pristop, pri čemer izhajamo iz obstoječih in že dokazanih dognanj izbranega raziskovalnega področja ter na podlagi teh zasnujemo nadaljnja vprašanja oziroma delovne hipoteze v smislu induktivnega sklepanja na širši pomen obelodanjenih rezultatov empiričnega dela naloge.

Za namen tega članka izpostavljam le omejen izbor avtorjev in literature, za katero menimo, da so pomembni pri razumevanje problematike, kateri se posvečamo.

Soodločanje o posegih v prostor

Tematika participacije splošne in masovne javnosti v odločanju o zadevah, ki so ključnega pomena za delovaje družbe, nikakor ni tema le zadnjih dveh desetletij, kot bi to utegnili sklepati po krovnih evropskih dokumentih, ki to področje pokrivajo. Nasprotno se je pretresanje problematike, predvsem s strani teoretikov delujočih v Ameriki in zahodni Evropi, pojavilo že kmalu v 50-ih letih prejšnjega stoletja. Vendarle je res, da se je okrepljena pozornost – ta se nazorno izkazuje v številnosti člankov, akcij, projektov ter številu področij, ki so problematiko začela obravnavati bolj sistematično – pojavila šele v devetdesetih letih.

Zagotovo že pri površnem pregledu literature s tega področja ne moremo mimo ukoreninjene lestvice oblik participacije (obravnavana in predelana je bila v več kot osemdesetih različicah), ki jo v svojem prispevku obelodani Sherry Arnstein [1969] in sistematično opredeli stopnje sodelovanja od oblik t.i. ne-participacije (npr. manipulacija peščice odločevalcev z množico javnosti) do popolnega vodstva taiste javnosti v odločanju. Pri tem gre seveda tudi za vprašanje katere javnosti oziroma vprašanje kako definiramo splošno javnost kot tako. Za naše razumevanje javnosti je bistvena predvsem definicija, ki javnost opredeljuje ".../kot specifično socialo kategorijo, ki se pojavlja kot družbeni akter, subjekt, torej zlasti v odnosu do kakega dogajanja" [Splichal, 1997, 22]. Slednje se zrcali tudi v družboslovju močno uveljavljenem razumevanju javnosti v smislu Habermasovega modela meščanske javnosti [Habermas, 1989], kot se je ta oblikovala konec 17. stoletja v angleških salonih in pariških kavarnah. Posamezniki, zbrani v publikum so se med seboj in s predstavniki oblasti sporazumevali z javno razpravo, javni diskurz pa je bil razumljen kot proces javne argumentacije, v katerem naj zmaga tisti, ki ima boljše argumente.

Komunikacijska vrzel v odnosu stroka-splošna javnost

Pri poskusu vključevanja širše javnosti v odločanje, kaj hitro naletimo na problem slabega razumevanja strokovnih podlag in ekspertnih mnenj s strani laične javnosti. V okviru razprave o odnosu med znanjem strokovnjakov na eni strani in znanjem laikov (če načrtno izpustimo področje interesov in ostajamo zgolj na ravni znanj) na drugi strani, se kaj hitro najdemo pred gordijskim vozlom vprašanj o tem, kaj se je v zadnjem času dogajalo s strukturo zalog različnih vrst znanj oziroma, do kakšnih sprememb je prišlo v odnosih med javnostmi, ki razpolagajo z različnimi stopnjami in vrstami znanj - na primer odnos strokovne javnosti do vsakdanjega znanja in obratno, odnos laične javnosti do strokovnega, ekspertnega znanja [Drupal, Drevišek, 2001].

Pomen in distribucija znanja

Pri razpravi o t.i. zalogah znanja, njihovi uporabi in distribuiranju se nedvomno ne moremo izogniti temeljnemu dognanju, na katerih je v družboslovju osnovan današnji diskurz o uveljavljanju strokovnega in laičnega védenja ter pogledih na prostorsko stvarnost. Avstrijski fenomenolog in teoretik Alfred Schutz je že v zgodnjih letih 20. stoletja med drugim zasnoval svoje videnje in razpravo o dosegu strokovnih znanj med laično javnostjo ter izpostavil temeljna vprašanja o vzgibih, ki vodijo "vsakdanjega človeka" k zbiranju informacij o okolju. Pri tem je izpostavil oziroma oblikoval ključne tipe posameznikov, glede na znanje, ki ga ti na posameznem področju imajo (izvedenec/strokovnjak, dobro obveščen državljan, človek z ulice). Še boljše je slednje poimenovati kar vloge, v katerih se posameznik znajde v različnih situacijah, kjer je bodisi znanje bodisi naučena rutina potrebna. Tako po mnenju Schutza v vsakdanjem življenju večina ljudi v vsakem trenutku prevzema vloge izvedenca, delnega poznavalca ali čistega laika – v skladu z znanji, ki jih za različna področja ima. Vendarle je Schutz svoje teorije izpeljeval z vidika doprinosov vsakdanje rutine in izkustva k gradnji strokovne zaloge znanja in ne obratno. Tudi zato je zanimiva njegova analiza racionalnosti, ki v nasprotju tedanjega sociološkega diskurza o racionalnem delovanju in ukrepanju posameznikov v različnih situacijah, govori v prid naučene nehomogene zaloge znanj, ki vodijo naša stališča in reakcije na dražljaje. Posameznik naj bi preko izkušenj osvajal vedno večje število "receptov" za rokovanje s problemi, pri čemer ni nujno, da dejansko razume naravo problema, pač pa deluje v skladu z naučenimi in že znanimi učinki teh dejanj. Pri tem teoretik tudi jasno izpostavi, da: ".../je pomembna lastnost človekovega življenja v modernem svetu njegovo prepričanje, da življenja ne razume v celoti....", kar nedvomno ustvarja potrebo po generiranju novih znanj.

Obratno omenjenim pogledom je Moscovic [1998] oblikoval teorijo socialnih reprezentacij, ki govori o konstrukciji vsakdanjega znanja kot odslikavi prenosa ekspertnih znanj v posameznikov vsakdan. S tem je v veliki meri zanikal pomen in vrednost subjektivne izkušnje ter tradicijo "ljudske zaloge znanja", ki se gradi v času in prostoru ponavljajočih se izkušenj, zdravo-razumskosti, mitov, racionalnosti, itd., in ki ni osnovano na temeljih znanstveno-raziskovalne ali strokovno-izvedenske note.

Pri zgoraj omenjenih teoretikih gre pravzaprav za diametralno nasprotni si gledišči, ki ju do določene mere zbližuje in povzema predpostavka Bergmana in Luckmana [1989], ki znanje razumeta kot objektivizacijo subjektivnih procesov in pomenov, iz katerih je zgrajen inter-subjektivni svet. Realnost vsakdanjega življenja posameznika po njunem mnenju poraja potrebo po ustvarjanju hierarhične strukture relevantnosti posameznih znanj za človekovo delovanje. Po drugi strani pa objektivizacija tega širokega družbenega znanja, ki se zgodi in nadgradi v institucionalnem smislu, prinaša legitimacijski pečat. V nasprotju z institucionalizirano močjo znanja Turney [2006] poudarja moč posameznikov in predstavnikov tega znanja, ki s svojim individualnim pristopom ključno vplivajo na uspeh komunikacije, za katero trdi, da se v največji meri in najbolj intenzivno dogaja na lokalni ravni in v mikro-okolju.

Namen izmenjevanja sporočil

Ne glede na omenjena gledišča o strokovnih in laičnih zalogah znanj (in še vrsto drugih, ki so bila tekom zadnjih desetletij razvita na teoretični ravni v družboslovju) ter nedvomni potrebi po remontu in pretresu teh gledišč za uporabo v sodobnem času, so družboslovna dognanja relevanten prispevek pri pojasnjevanju vprašanj, ki se porajajo v zvezi z izmenjavanjem laičnega znanja z bolj izvedenskim (če ju opredelimo kot interval stopenj med enim in drugim), hkrati pa posledično tudi pri potrebah po razvoju predstavitevnih tehnik za distribucijo teh znanj. Izmenjevanje sporočil kot skupni imenovalec razvoja družbe, je še toliko močnejše takrat, ko je strokovno znanje ključno in ozko povezano s kakovostjo bivanja taiste družbe, konsenz te javnosti pa ključen za implementacijo strokovnih idej. Vprašanje, kdo (pri tveganih odločitvah odločanja o prostoru) koga bolj potrebuje za doseganje svojega ali skupnega interesa se je v zadnjih desetletjih, vsaj na papirju, pomaknilo od tehnokratskih nazorov in nadkriljene vloge ekspertize do bolj demokratičnih in "mekkih" oblik odločanja, kjer znatna vloga te naloge pripade tudi laični javnosti. Morda je res, da totalitarnosti odločanja v politiki že davno na noben način ni več moč zagovarjati, medtem ko je nedvomna premoč odločanja v prostorskem načrtovanju s strani izvedencev (npr. arhitektov, urbanistov) še danes često tolerirana in celo zaželena. Avtoriteta znanja tako nemalokrat vodi "enostrankarski" diskurz popolnoma legitimno, medtem ko je na primer vpliv kapitala na moč odločanja že (in vsaj) v osnovi moralno obsojen. Razlika je seveda v namenu odločanja (zasebna ali javna korist), kar pa ne izključuje napak z dobrim namenom. Kdo je torej kriv, ko se poseg v prostor, grajeno strukturo prometni sistem ipd., čez čas izkaže za zgrešenega, slabo premišljenega ali premalo koordiniranega? In ali je mogoče, da stroka vendarle ne more solirati pri odločanju, pač pa je izkušnja laične javnosti bolj uporabna kot ji to v načelu dopušča formalno določen status?

Hubbard [1994] meni, da strokovnjaki zaradi svojega specifičnega družbeno-profesionalnega ozadja, niso vedno v soglasju s širšo populacijo in ne morejo imeti pregleda nad širšim kontekstom, na podlagi katerega bi se morali odločati. Za zajetje vseh možnih (oziroma čim več) pogledov na okolje sta udeležba in sodelovanje javnosti nad vse pomembna pri pridobivanju celostnega vpogleda v problematiko, kar nas na tej točki že privede do spoznanja o nujnosti oboje-smernega toka informacij med arhitektom in laikom.

Izvedenec vs. laik

V kolikor nadaljujemo iztočnice prejšnjega poglavja, kaj hitro preidemo v območje, ko ni več ključna le narava sporočila (op.1), pač pa tudi in predvsem njen nosilec ter prejemnik oziroma njuna (morebiti, verjetno) različno umerjena zaznava prostorskih problemov in situacij. To nas nadalje privede še na naslednji ključni faktor – način/obliko/značaj predstavitve sporočila. Za namen te raziskave ostajamo v okvirih, kjer preučujemo smer sporočanja od strokovne k splošni javnosti, čeravno se jasno zavedamo tudi potrebe po razvoju orodij, ki podpirajo tok informacij od splošne k strokovni javnosti. V tem kontekstu ključno postane vprašanje: ali laik/človek z ulice na enak način dojema stvarnost kot izvedenec/strokovnjak za posamezno področje, ki je predmet odločanja? Ali arhitekt, urbanistični načrtovalec v resnici drugače razume stvarnost kot človek z ulice? Kje je meja dojemljivosti (in če meja sploh

obstaja) laika oziroma laične javnosti za znanja na specializiranem področju (npr. umeščanja grajenih struktur v prostor, urejanja lokalnega okolja, urejanja prometa), če se ta posredujejo na taisti javnosti najbolj optimalen predstavitevni način.

V prid in nasprotje tezi o mejah dojemljivosti splošne javnosti na eni strani ter izvedenske srenje na drugi, predvsem pa vzrokih za različne stopnje in zmožnosti dojemanja iste problematike, govorijo številne študije iz vrst t.i. PUS (public understanding of science) in SSK (sociology of scientific knowledge) s primeri iz različnih znanstveno-strokovnih disciplin oziroma področij [npr. Wynne, 2001; Petts, 1997; Collins in Evans, 2002; Yearley, 2000]. Dolgo kontinuiteto tovrstnega raziskovanja beležijo tudi na področju psihologije, predvsem zanimiva so spoznanja pri preučevanju raznolikih ekspertnih znanj in strokovnega dela, v odnosu do laične sfere javnosti [npr. Ericsson, 2006]. Že zgodaj v začetku dvajsetega stoletja se je na primeru partij šaha zvrstilo vrsto preučevanj s strani psihologov, ki so želeli ugotoviti razlike v modelu razmišljanja in sposobnostih dojemanja situacij (situacije in poteze pri šahu) in razlikami med laičnimi in ekspertnimi igralci – med tistimi, ki so se s šahom uspešno ukvarjali redno/profesionalno in tistimi, ki so šah igrali občasno. In če si predstavljamo in privzamemo, da obstaja podobnost med šahom in načrtovanjem prostora (v tem kontekstu se načrtovanje ključno razlikuje od oblikovanja, saj zahteva konstantno prehajanje med konceptno in izkustveno stvarnostjo – op.2), lahko do določene mere te ugotovitve tudi preslikamo na načrtovalske prakse.

Med prvimi je poznavalske sposobnosti najboljših igralcev preučeval Alfred Binet, ki je na podlagi vizualnega spomina in zmožnosti vizualiziranja sklepal na uspešnost posameznih igralcev. Pri tem je prišel do spoznanj, da odličnost spomina, kot ključna obče priznana predispozicija najbolj uspešnih igralcev, igra le delno, če ne kar obrobno vlogo v celotnem procesu igre. Vsaj enakovredno, če ne celo večjo vlogo naj bi v celotnem procesu igre pri uspešnih igralcih odtehtala še sposobnost igralca za predstavljivost možnih ali izmišljenih (konkretnih ali abstraktnih) situacij v šahu ter v manjši meri tudi njihovo število oziroma količina izkušenj s tovrstnimi situacijami. Podobno je o precejšnjih izvornih razlikah med eksperti in laiki ter skoraj neobhodni diskrepanci med modelom razmišljanja enih in drugih razmišljal tudi Rauben Fine, medtem ko je De Grootovo delo [De Groot, 1965] domala v celoti zanimalo omenjene predpostavke o predispozicijskih sposobnostih in prednostih, ki naj bi jih spomin, predstavljivost abstraktnega ter iznajdljivost imele za uspeh najboljših šahistov. S pomočjo eksperimentalnih metod je prišel do spoznanj, da uspeh le-teh v največji meri zaznamuje zmožnost videnja "stopenj prednosti oz. priložnosti" ter na drugi strani "stopenj slabosti in nevarnosti" posameznih situacij, medtem ko bi večina videla le obstoječo razporeditev figur na igralni deski. Pri tem je ključna predstavljivost konkretnih situacij, potez in kombinacij le-teh, ki bi se utegnile uresničiti oziroma bi nastale kot posledica ob določenem premiku figure. Kar je ključno je dejstvo, da so do teh sposobnosti prišli večinoma z vajo in izkušnjami, v katerih so različne situacije že odigrali, si jih zapomnili in jih v naslednjih igrah uporabili kot platformo za načelno predvidevanje igre in potez. Skratka, če laik nima dovolj razvitega aparata za predstavljivost že najbolj osnovnih in običajnih nizov potez, kaj šele za njihovo sklepanje na podlagi preteklega poteka, potem to

dobri šahisti menda obvladajo do potankosti Vendarle se je potrebno zavedati, da so pri šahu konkretne situacije po svoji naravi abstraktne oziroma zahtevajo abstrakten način mišljenja v okviru pravil, ki veljajo. Zato se spontano postavlja vprašanje, v čem je šah sploh lahko primerljiv z načrtovanjem prostora in urbanistično doktrino? Zmožnost predstavljalnosti več naslednjih in zaporednih "potez", ki nastanejo ob določenem ukrepu/posegu v prostor, predvidevanje nadaljnega razvoja in možnih različic (scenarijev) tega razvoja, eksperti razvijajo podobno kot šahisti iz preteklih izkušenj, ponavljajočih se vzorcev poteka ter logičnega sklepanja glede na pot, ki jo je razvoj ubiral do prereza situacije (razvoj v času). Res je, da v realnih situacijah načrtovanja, elementi, dejavniki in procesi nikoli niso "matematično" črno-beli (v primerjavi z diskretnimi spremenljivkami pri šahu), pač pa tvorijo lahko vrsto kombinacij, ki pripeljejo do zelo specifičnih situacij. Vendarle je princip mišljenja, ki je za reševanje v omenjenih dveh primerih (načrtovaje uspešnih potez pri šahu in v urbanističnem načrtovanju) potreben, tudi do določene mere primerljiv. To dokazujejo tudi Kaplan idr. [2008], ki so v svoji raziskavi prišli do spoznanj, da na uspešnost odločitev načrtovalcev prostora v veliki meri vpliva izkušnost načrtovalca oziroma njegova sposobnost prilagajanja naučenih pravil trenutni situaciji in sicer na način, za katerega je ključen "razgled" iz prereza dane situacije v kontekst preteklega in prihodnjega časovnega niza. Sledeče je spoznanje, da laik pravzaprav nikoli ne dosega stopnje razumevanja kompleksnih prostorskih situacij na način, kot to lahko stori strokovnjak/izvedenec, saj se vanje (v situacije) razen izjemoma ne pogloblja. Obstaja pa velika verjetnost, da ima laik več izkušenj v konkretnem prostoru in s tem tudi odločilno prednost pred strokovnjakom (kljub njegovemu priučenemu znanju in metodam dela ter nenazadnje tudi izkušnjam). Problem rekonkretizacije strokovnih znanj oziroma njihova aplikacija v specifičnem realnem prostoru je ovira, ki se neredko pojavi na strani dela izvedenca in je zato stik z uporabnikom (s konkretnimi izkušnjami v danem prostoru) še toliko bolj ključen. Pri tem nikakor ne gre za podcenjevanje ali precenjevanje sposobnosti laične ali strokovne javnosti, pač pa predvsem za prednosti, ki jih celoten proces odločanja pridobi ob vzajemnem sodelovanju obeh polov znanj (laičnega in strokovnega).

Iz tega sledi, da je za splošno javnost bolj smiselno (časovno, finančno, in izvedbeno racionalneje) prilagajanje predstavitev tehnik in vsebin na način, ki poenostavlja kompleksnost določene prostorske problematike, vendar jo podkrepi s ključnimi dognanji stroke, pri tem pa stroka v svoje delo hkrati vključuje tudi odziv javnosti in pojasnjuje konkretna vprašanja, ki se strani laične javnosti porajajo.

Vrednote in stališča/osveščanje/izobraževanje

Prostorsko načrtovanje pomembno vpliva na kakovost prostora v katerem živimo, splošna javnost največkrat nima znanja o vzročno-posledičnih povezavah v prostoru ter dejavnikih in procesih, ki gradijo sistem vrednot prostora oziroma lahko ogrozijo njihov obstoj. Navedeno je smiselno reševati že s šolskim izobraževanjem ter nadaljnimi programi vseživljenjskega učenja in osveščanja, ter tudi in predvsem o možnostih, ki jih državljanji v tem procesu imajo. Pri tem gre na eni strani za učenje o delovanju, procesih in pojavih prostorske stvarnosti, katere del smo, po drugi strani pa tudi za

zavestno težnjo k poenotenju prostorskih vrednot (op.3) družbe.

Zavestna težnja k poenotenju vrednot, tudi prostorskih, so od nekdaj prisotni in dolgoročni procesi družbe, šolsko (institucionizirano) izobraževanje pa je nedvomno močan dejavnik pri tem (tako prepoznavanja vizualnega jezika kot razumevanje vsebin in izražanja svojega mišljenja), saj sestoji iz več vzvodov, ki to omogočajo. Ravno mlajše generacije namreč predstavljajo potencialno aktivni del družbe, ki bo s svojim znanjem, izkušnjami ter privzgojenim občutkom za prostor, odigral pomembno vlogo v oblikovanju grajenega okolja – bodisi v bolj ruralni ali bolj urbani lokaliteti. Vprašanja, ki se ob tem oblikujejo, so: kaj nas formalno izobraževanje v resnici nauči in česa bi nas moralo; katere so tiste vsebine o prostoru, ki bi jih morali poudariti, ter kako privzgojati nekaj, kar je v stalni spremenljivosti oziroma se z razvojem novih tehnologij in znanj stalno nadgrajuje in prilagaja obstoječemu vedenju.

Zaradi tega je smiselno razmišljati o tem, kako prostorske vrednote v šolskem izobraževanju spremeniti iz togega pojmovanja normativov v ponotranjena stališča in željo ter navdih pri dejanjih, ki se gradijo okrog jasnega niza osrednjih vrednot. Le-te so tiste univerzalne vrednote, ki se oblikujejo v vsaki družbi in zagotavljajo njen obstoj. Prostor kot medij družbenega in kulturnega preživetja ter z njim povezane vrednote bivalnega okolja lahko s tem upravičeno uvrščamo med osrednje družbene vrednote.

Vendarle se v realnih situacijah ravnanja posameznikov redno postavlja tudi vprašanje razhajanj med "besedami in dejanji" oziroma razkorak vrednot in vedenja. Slednje je zagotovo zanimiv pojav človekove npravi, ki se pri posegih v prostoru še posebej materialno izraža. Vzroki za dvojnost med zavedanjem prostorskih vrednot na načelni ravni in drugačnim dejanskim vedenjem posameznika so lahko različni. Eno od gledišč privzema, da oblikovanje vrednot na deklarativni ravni, vključno z njihovo funkcijo normativa, kaj se sme in kaj ne, nemalokrat nima veliko s prioritetaми vsakdana in je daleč od vloge močne motivacijske sile, ki daje energijo, željo in navdih pri dejanju. Polič [2007] ugotavljajo, da vrednote na osebni ravni delujejo kot pomembno gibalno človeških ravnanj: bolj kot se za nekaj zavzamemo, bolj kot nekaj cenimo, bolj si za ohranjanje in teženje k temu tudi prizadevamo.

Motivacija za sodelovanje in odnos do predstavitev tehnik

Problem pomanjkljive motivacije oziroma interesa splošne javnosti za sodelovanje v procesu soodločanja je pravzaprav ena od prvih ovir, na katero naletimo v procesu arhitekturno-urbanističnega soodločanja. Poglavlje postavljamo na konec izhodišč zato, ker je problem motivacije in interesa v močni soodvisnosti od drugih elementov znotraj celotnega procesa odločanja, ki jih je potrebno predhodno prepoznavati (naklonjenost posameznika pristopu, atmosferi, soodločevalcem; razumevanje problematike, osebno zanimanje za problematiko, občutek moči/nemoči, vrednote, predhodna izobrazba, navade itd.), po drugi strani pa lahko odločilno vpliva na potek in uspeh procesa.

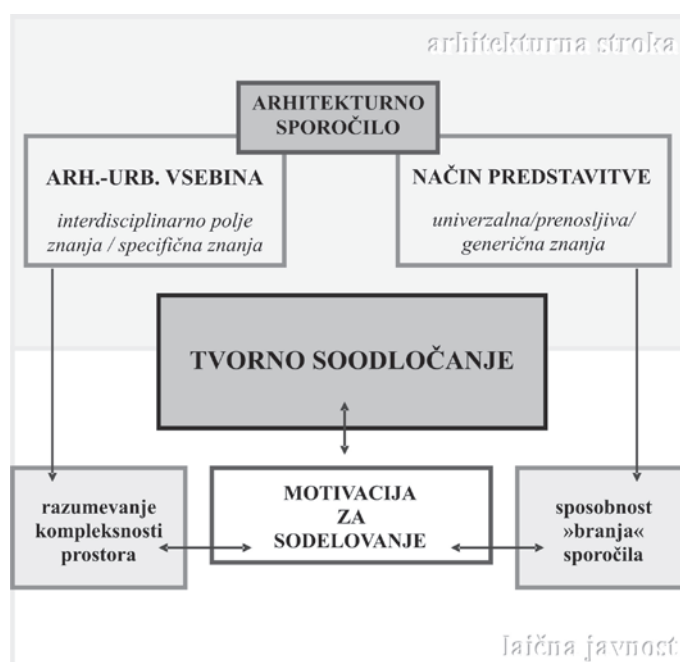
Pri vsem se zavedamo, da velik delež ljudi v splošnem ni zelo zainteresiran za probleme prostora v okolici, predvsem takrat, ko le-te niso ključni za kratkoročno dobrobit njihovega bivanja. Prav zato je potrebno maksimalno in učinkovito izkoristiti tisti (omejeni) čas in (omejeni) delež pozornosti, ki so ga ljudje pripravljeni

nameniti temu področju. Odgovornost za stanje nizkega interesa in motivacije splošne javnosti za sodelovanje nedvomno lahko valimo tudi na javne sisteme, ki se pogosto odločajo in naslanjajo na moč kapitala, politiko in avtoriteto znanja ter tako iz odločanja o načinu uporabe prostora v veliki meri izključujejo splošno javnost. Pri tem igra znatno vlogo tudi nepriljubljenost ukrepov, ki v razmerah pričakovanih družbenih in podnebnih sprememb, okoljske, energetske in nenazadnje gospodarske krize, z namenom doseganja skupne dobrobiti lahko omejujejo želje in stremjenja posameznikov.

In kaj ima motivacija skupnega s tehnikami predstavitve? Ali bolje, kaj razvoj predstavitvenih tehnik lahko doprinese k celotnemu procesu participacije javnosti, za katerega je ključna motiviranost sodelujočih? Deloma se odgovor skriva v zadnjem vprašanju: izboljšane predstavitvene tehnike v smislu boljšega razumevanja sporočil s strani splošne javnosti so sredstvo stopnjevanja motivacije za sodelovanje javnosti v procesu soodločanja. Razumevanje strokovnih podlag osmišlja njihov namen ter povečuje možnost za tvorno sodelovanje, to pa odločilno vpliva na stopnjo motivacije (kot eden od dejavnikov, ki na motivacijo vplivajo), ki jo laična javnost v celotnem procesu soodločanja za sodelovanje ima. Na tem mestu in s tega vidika naši naporji v izbranem problemskem segmentu dobijo ključno težo in smisel za nadaljnje raziskovanje. Problematika, povezana s samimi tehnikami in načini predstavitve, je do določene mere že raziskana, tako na teoretični kot uporabniški ravni [glej npr: Juvančič, 2008; Zupančič 1999, Izobraževanje o grajenem okolju za trajnostni razvoj Slovenije (CRP), 2009; baza CUMINCAD - Cumulative Index of Computer Aided Architectural Design itd.]. Posebej spremljanje stanja in rezultatov raziskav, ki se ažurirajo v bazi Cumincad oziroma, ki izkazujejo vodilne mednarodne težnje na področju razvoja arhitekturnih predstavitev, podajajo pregled obstoječega znanja ter nadalje sporočajo pomanjkanje učinkovitih orodij za predstavitve interdisciplinarnih vsebin. Iskanje novih učinkovitih načinov za prezentacijo, predvsem pa prilagajanje in kombinacija že obstoječih za namen interdisciplinarno razširjenih arhitekturnih sporočil tako ostaja v intenzivnem primežu raziskovanj po svetu in doma.

Zaključek

Kadar govorimo o širšem konsenzu, v središču vsega nedvomno stoji težnja po izpolnjevanju in iskanju skupnega javnega interesa – tisti izmuzljivi entiteti sodobne demokratične, pravične in trajnostne note kulture, ki zagotavlja poleg uveljavljanja lastnih pravic posameznih skupin, nedvomno tudi varovalo nepravilne rabe, manipulativnih teženj posameznikov in spornih ekoloških odločitev. Pri prostorskem načrtovanju se namreč tako kot na drugih področjih človekovega delovanja, vselej pojavlja tudi zasebni interes, ki se razlikuje od javnega. Zasebni interes je skladno s cilji prostorskega načrtovanja vselej potrebno pretehtati in smotno vključiti v končne rešitve na način, da ne škodi javni dobrobiti, in da se zagotavlja kakovostno bivalno okolje vsem. Vendarle je problematika v zvezi z gradbenim poseganjem v okolje povečini lokalno specifična, za iskanje konkretnih odgovorov o tem, kaj je javni interes, kje se kaj gradi, na kakšen način ter s čigavo podporo, pa je potreben strpen dialog in sodelovanje ljudi, hkrati pa tudi interakcija s tistimi nosilci znanj, ki k odločitvam pripomorejo s

Slika 1: Pomen oblikovanja arhitekturnih sporočil za splošno javnost s končnim ciljem tvornega soodločanja.

Figure 1: The significance of formulating architectural messages for the general public in order to achieve creative co-decision-making.

svojo strokovno podporo. Pri soočenju laikov in strokovnjakov se za izredno motečo izkaže diskrepanca med različnimi vizualnimi jeziki, ki jih pri izmenjavanju sporočil uporabljajo eni in drugi. Strokovnjaki, vajeni uporabe vizualnega jezikovnega koda, abstrahiranja ter preskakovanja med merili prostora, pa se le redko zavedajo težav, ki pestijo "navadne smrtnike" pri dekodiranju njihovih sporočil [Zupančič idr, 2009], tudi zato ker so vsebine teh sporočil kompleksne in težje predstaviteljive.

Razmislek o tem, kaj je potrebno upoštevati pri izboru, oblikovanju in načinu posredovanja vsebin, ki jih sporočajo arhitekti v smeri splošne javnosti bo v sklopu empiričnega dela raziskave razvit v klasifikacijo stopenj za posamezne parametre zanimanja, ki se nanašajo na značilnosti predstavitve ter značilnosti vsebine predstavljenega. Z razvojem tehnik bomo ugotavljali, na kakšen način je najbolj smiselno razvijati konkretne aplikacije za uporabo v procesu soodločanja pri arhitekturno-urbanističnih posegih v prostor, da prinesejo znaten pozitiven učinek in rezultate skupnega dela.

Opombe

- op. 1 Narava sporočila v smislu značilnosti sporočila (stopnje kompleksnosti, detajlnosti vsebine; znanja in veščin potrebnih za razumevanje vsebine).
- op. 2 Konceptna, miselna raven predstavitve vključuje predvsem strokovno dogovorjene abstraktne oblike ki niso odvisne od položaja opazovalca v prostoru. Vse je objektivno, izmerljivo oziroma numerično določljivo, vendar so predstave ljudi o konkretnih prostorih, ki lahko izhajajo iz istih konceptualnih izhodišč, povsem različne. Zaznavno-doživljajska, izkustvena raven poleg objektivnosti, ki zadeva fiziološke značilnosti opazovalca oziroma uporabnika prostora, upošteva tudi subjektivno sliko okolja [Zupančič et. al., 2009].
- op. 3 V vedah, ki se ukvarjajo s prostorom, se je pojem prostorskih vrednot uveljavil za tiste oprijemljive kvalitete – vrednote prostora, prek katerih se zrcali naš odnos do prostorske stvarnosti.

Viri in literatura

- Arnheim, R. (1969): Visual thinking. University of California Press, Berkley.
- Berger, P.L., Luckmann T. (1988): Družbena konstrukcija realnosti. Cankarjeva založba, Ljubljana
- De Groot, A.D. (1965): Thought and choice in chess. The Hague, Mouton.
- Fine, R. (1956): Psychoanalytic Observations on Chess and Chess Masters. *Psychoanalysis*, 1(1), str. 47-77.
- Hubbard, J. P. (1994). Diverging evaluations of the built environment. V: Neary, S.J. (ur.). *The Urban Experience. A people-environment perspective*. London: Chapman & Hall, str. 125-133.
- Juvančič, M., (2008): Vpliv lastnosti in elementov izobraževalnih vmesnikov na njihovo učinkovitost v arhitekturnem izobraževanju splošne javnosti : doktorska disertacija. Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Kaplan, R., Kaplan, S., Austin, M.E. (2008): Factors Shaping Local Land Use Decisions - Citizen Planners' Perceptions and Challenges. *Environment and Behavior*, 40(1), str. 46-71.
- Moscovici, S. (ur.) (1998): The history and actuality of social representations. V: Flick, U. (ur.). *The psychology of the social*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Ogorelec, B. (1995): Komuniciranje z javnostjo - priročnik za urbaniste. Ljubljana, Urbanistični inštitut.
- Pek Drapal, D., Drevenšek, M. (2001): Participacija javnosti kot del strategije odnosov z javnostmi pri prostorskem planiranju. V: *Teorija in praksa*, 38(4), str. 608-628.
- Polič, M. (2007): Okoljska psihologija: učbenik. Filozofska fakulteta, Ljubljana, 269. str.
- Splichal, S. (1997): Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v 20. stoletju. Ljubljana, FDV.
- Turney, J. (2006): *Engaging science: Thoughts, deeds, analysis and action*. London, Wellcome Trust.
- Werheit, M., (2002): *Monitoring einer nachhaltigen Stadtentwicklung*. Dortmund, Institut für Raumplanung.
- Zupančič Strojjan, T. (1999): Vizualni jezik v mestnem načrtovanju in oblikovanju. V: *Urbani izziv*, 10(2), str.102. Ljubljana. Urbanistični inštitut.
- Zupančič T. et al., (2009): Konkretizacija pojma trajnostnega prostorskega razvoja za oceno osveščenosti otrok in mladostnikov. *Urbani Izziv*, 20(1), str. 33-43.
- Zupančič, T., Juvančič, M. (2003): Vizualni jezik predstavitve prostora – ovira ali stičišče. *Urbani izziv*, letnik 14(2), str. 35-43.

Špela Verovšek
 spela.verovsek@fa.uni-lj.si
 izr. prof. dr. Tadeja Zupančič
 tadeja.zupancic@fa.uni-lj.si
 UL Fakulteta za arhitekturo

Iz recenzije

Članek se loteva za arhitekturno stroko nadvse pomembnih vsebin sodelovanja stroke in splošne javnosti oz. komuniciranja s slednjo. V tem smislu je njegov naslov preozek, saj je o predstavitvenih tehnikah bolj malo govora, več pa o znanju in ekspertnosti v primerjavi z laičnostjo, o komunikacijskem procesu itn. Zato predlagam njegovo spremembo, npr. 'K sodelovanju arhitekturne in splošne javnosti', ali 'Med ekspertnostjo in laičnostjo', ipd. Avtorici se osredotočata na učinkovitost sporočil od strokovne k laični javnosti, kar je nedvomno pomembno odprto vprašanje. Morda bi vendarle kazalo malo bolj poudariti vpliv konteksta (npr. zaupanja) na vpliv teh sporočil (še tako dobro sporočilo ob nezaupanju v stroko ali investitorja ne bo učinkovito) ter jih obravnavati kot del interakcije, dvosmernega komuniciranja med stroko in javnostjo, čeprav se avtorici slednjega zavedata, ko omenjata pomanjkljivosti t

ehnokratskih nazorov, 'enostrankarskega diskurza', soliranja stroke, laikove izkušnje v konkretnem prostoru itn. in poudarjata, da 'celoten proces odločanja pridobi ob vzajemnem sodelovanju obeh polov znanj...' (glej str. 3-4, pogl. 3.2 in str.4-5 pogl. 3.3). Resda je cilj njune naloge raziskovanje strokovnih sporočil usmerjenih k javnosti, a je dvosmernost nujni sestavni del tega procesa in morajo biti strokovna sporočila oblikovana tako, da jo omogočajo. Tu bi opozoril na Zeiselovo zahtevo po 'izmenjavi podob okolja' med načrtovalcem in uporabnikom. K poglavju 3.3 bi opozoril še na novejša psihološka spoznanja o ekspertnosti (npr. Sternberg, 2003; Ericsson et al., 2006; Klein in drugi itn.). Drugače pa avtorici ustrezno zarišeta teoretične temelje zaznove sporočil.

prof. dr. Marko Polič,
 Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, Ljubljana